

Antonio Salas ■ D'Gràfic

parc **natural**
de la **serra**
d'**irta**

Versió
en Valencià

GENERALITAT
VALENCIANA

CONSELLERIA DE MEDI AMBIENT
AIGUA, URBANISME I HABITATGE

Obra Social "la Caixa"

Parc Natural de la Serra d'Irta
serra_irta@gva.es

Avenida Estación s/n
12598 Peñíscola (Castelló)
Mòvil: 679 19 63 98

<http://parquesnaturales.gva.es>

Maqueta: Benjamín Albiach Galán
Kun.Xusa Beltrán

Fotografia: Benjamín Albiach Galán
Banco de Datos de Biodiversidad (Generalitat Valenciana)
Equipo de Educación Ambiental del Parc Natural
G. B.

Ed. cartogràfica: Pau Pérez Puigcerver
font: ICSV (Institut Cartogràfic Valencià)

Texts: Equip d'educació ambiental

Imprés:
D. L.: Centre Especial d'Ocupació, IVADIS

col.labora:

La impressió d'aquest material ha sigut possible gràcies al Conveni de col·laboració firmat el 21 d'abril del 2006 entre la Caixa d'Estalvis i Pensions de Barcelona, "la Caixa", i la Generalitat Valenciana per al desenvolupament del Pla de gestió integral per a la conservació dels sistemes naturals de la xarxa de parcs naturals de la Comunitat Valenciana.

Data de aprovació PORN:

2 d'abril de 2001

Data de declaració del Parc Natural i Reserve Marina:

16 de juliol de 2002

Decret del Consell para la aprovació de la Reserva Natural Marina d'Irta

(DOGV nº 5373 del 20 d'Octubre de 2006)

Data de aprovació PRUG:

12 de gener de 2007

Municipis dins del parc:

El Parc Natural de la Serra d'Irta està situat al nord de la Comunitat Valenciana entre les localitats de Peníscola, Santa Magdalena de Pulpis, Alcalà de Xivert i Alcossebre.

Representa una de les últimes serres litorals que queden sense edificar en la costa mediterrània. Aquest és un espai protegit de 12000 ha i un dels paisatges més bells de la costa valenciana. L'altura màxima és de 572 m en el pic Campanilles, i els seus abruptes vessants descendixen suaus cap a la mar, on al llarg de 12 km de costa, pràcticament inalterats, hi ha nombrosos penya-segats i cales.

A Irta trobem un dels penya-segats més alts de la Comunitat Valenciana. En la seua base, erosionada contínuament per la força de l'aigua, es formen coves, buits i farallons que constitueixen l'hàbitat de distintes aus marines (gavines i corbes marines) que tenen ací llocs on posar-se.

Dins del parc natural té lloc un fenomen curiós i únic, brollen naixements d'aigua dolça en la vora de la mar. Aquestes aigües procedents de les entranyes calcàries de la serra d'Irta, on les pluges s'infilten fàcilment a causa de la presència d'una abundant vegetació forestal i un sòl permeable, emergixen finalment al costat de la mar, a través de surgències com les que es troben a la platja del Pebret.

Història

La serra d'Irta presenta un ric patrimoni històric. Destaquen les construccions àrabs com els castells de Xivert i de Polpis, i les torres sentinelles de Badum i d'Ebrí, que mostren l'antiga ocupació humana i el caràcter militar d'aquesta. Els castells, construïts en el segle X-XI, van passar per diverses restauracions a les mans d'almoràvits, i d'ordes cristianes com l'Orde del Temple i la de Montesa.

Altres importants construccions les constitueixen les ermites de Sant Antoni (terme municipal de Peníscola) i la de Santa Llúcia i Sant Benet (en el terme municipal d'Alcalà de Xivert-Alcossebre). Aquestes construccions es troben en un enclavament privilegiat des d'on observar la costa i part de la comarca.

L'arquitectura rural presenta interessants construccions com les casetes de terrat pla i les casetes de volta, adaptades a la captació de l'aigua que queia sobre els sostres i que s'emmagatzemava en xicotets aljubs disposats al costat del mur de la casa.

Menys impactants, encara que de gran valor, resulta observar els abancaments, a partir dels quals es generaven espais aprofitables per a l'agricultura, al costat d'aquestes construccions de pedra en sec útils per al refugi de pastors i ramats. També són freqüents en la serra les restes d'antics forns de calç, on es fabricava aquest material a partir de la pedra calcària, tan abundant en el terreny i que constituïa la matèria primera fonamental en la construcció. La serra d'Irta és un exemple notable de la capacitat de treball de l'ésser humà per a transformar, aprofitar i cultivar el sòl superant les dificultats que l'orografia imposa. Formen en el seu conjunt un important paisatge rural representatiu de l'activitat agrícola característica de les muntanyes de la Comunitat Valenciana.

Castell de Polpis

Vegetació

El clima mediterrani marítim del Parc Natural de la Serra d'Irta afavorix l'existència de diferents ambients. Cal destacar els ambients litorals, representats tant per un espectacular penya-segat de 40 m d'alçada, com per altres més xicotets, encara que no menys importants. En aquests últims es formen platges d'arena i grava, com també reduïts camps de dunes, de les quals cal destacar la del Pebret, colonitzada per plantes perfectament adaptades a aquest medi tan hostil, com l'assutzena o lliri de mar (*Pancratium maritimum*), l'ungla de gat (*Ononis natrix*), el rave de mar (*Cakile maritima*), el panical marí (*Eryngium maritimum*), etc.

A primera línia de costa apareixen espècies peculiarment adaptades a la salinitat de l'ambient, el fenoll marí (*Crithmum maritimum*) i mereix especial atenció el *Limonium perplexum*. Aquesta espècie és exclusiva de la serra i la seua població ha quedat reduïda a menys de 80 exemplars enclavats en els penya-segats d'Irta. Aquesta gran riquesa florística i el seu excepcional estat de conservació han motivat la creació de dos microreserves de flora.

Rave de mar (*Cakile maritima*)

Fenoll marí (*Crithmum maritimum*)

L'element més espectacular el constitueixen, sens dubte, les magnífiques poblacions de margalló (*Chamaerops humilis*), que formen la primera barrera enfront de la mar; aquestes xicotetes palmeres autòctones del Mediterrani aconseguixen en aquesta serra un creixement magnífic.

En els ambients menys exposats a la mar es presenta una vegetació típica de matoll mediterrani, en la qual destaca el coscoll (*Quercus coccifera*), el llentiscle (*Pistacia lentiscus*), el bruc d'hivern (*Erica multiflora*), les estepes (*Cistus* spp.) i el càdec (*Juniperus oxycedrus*), entre altres. A l'empara dels arbusts creixen algunes de les plantes endèmiques de la serra d'Irta, com el gerani d'Irta o peu de pardalet (*Erodium sanguis-christi*), menut, quasi imperceptible en el seu hàbitat, no obstant això té un alt interès botànic. Abunden igualment plantes aromàtiques com el romer (*Rosmarinus officinalis*) o el timó (*Thymus vulgaris*) que especialment durant les primeres hores del dia impregnen l'aire amb el seu aroma.

Les superfícies arborades de pinedes de pi blanc (*Pinus halepensis*) conformen zones d'important extensió al costat de xicotets i degradats bosquets de carrasques (*Quercus ilex* subsp. *rotundifolia*). Així mateix, la presència de fonts i surgències d'aigua dolça en la zona coneguda com el Mas del Senyor possibiliten la presència d'oms (*Ulmus minor*) i xops (*Populus nigra*).

Els cultius presents en tota la serra, abunden en la vall de l'Estopet, a peu de muntanya i en zones planes de la serra. Encara que perviuen els cultius de secà, ametlers, garroferes i oliveres, alguns d'aquests van ser substituïts per tarongers. Els abancalaments formen part important del paisatge agrícola que ha heretat la serra d'Irta, són espectaculars els que es troben ubicats en el coll d'Emberri i prop de l'ermi- ta de Sant Antoni.

Margalló (*Chamaerops humilis*)

Antonio Sáez

Gavina corsa (*Larus audouinii*)

B. Albiach Galán

Porc senglar (*Sus scrofa*)

Fauna

La serra d'Irta presenta una interessant varietat de comunitats faunístiques a causa de les condicions especials que creen la varietat d'altitud, clima, relleu i vegetació. La presència de cursos d'aigua i d'entolades de caràcter temporal i les temperatures suaus ofereixen condicions per a l'assentament d'una variada representació d'amfibis, com són el gripau d'esperons (*Pelobates cultripes*), el gripau comú (*Bufo bufo*), el gripau corredor (*Bufo calamita*) i la granota comuna (*Rana perezi*).

En el medi litoral trobem espècies catalogades com a vulnerables com la gavina corsa (*Larus audouinii*) o sensibles a l'alteració de l'hàbitat com la corba marina gros (*Phalacrocorax carbo*) són molt fàcils de veure en els penya-segats o a les platges de la serra.

La diversitat estructural del paisatge, l'alt grau d'inso-lació i les altes temperatures, sobretot durant el període estival, són aprofitades per rèptils, com la sargantana cuallarga (*Psammodromus algirus*), la sargantana cendrosa (*Psammodromus hispanicus*) i el fardatxo ocel-lat (*Lacerta lepida*). La població de mamífers està caracteritzada per la mediterraneïtat de la zona, que implica un escàs poblament de micromamífers que es caracteritza per l'amplitud de l'hàbitat. El porc senglar (*Sus scrofa*) és l'únic representant dels ungulats silvestres en la serra d'Irta. També destaquen el esquirol (*Sciurus vulgaris*), la rabosa (*Vulpes vulpes*), la geneta (*Genetta genetta*) i el teixó (*Meles meles*).

Torre Badum i línia de costa

Ruta 1: Passejant per la costa

A 3,5 km de Peníscola en direcció a la urbanització Font Nova, ens trobem amb la desviació que ens portarà fins a la torre Badum. Descendim en forma de zig-zag pel vessant sud de la muntanya per a arribar al pla del Pebret, on observem l'única platja d'arena d'una certa entitat dins de la serra d'Irta, i en aquesta una de les poques dunes del litoral de Castelló amb la vegetació pròpia d'aquest ecosistema. Ací comencem l'itinerari gaudint d'un espectacular passeig per les cales i els penya-segats.

- 1 Una xicoteta cala de graves ens permet acostar-nos a la mar i apreciar com aquesta modela, per mitjà de l'erosió, el perfil de la costa. Des de la cala podem observar diversos ixents rocosos, on hi ha la possibilitat de reconèixer alguna parella de corbes marines i fàcilment ens sobrevolaran gavines corsa.

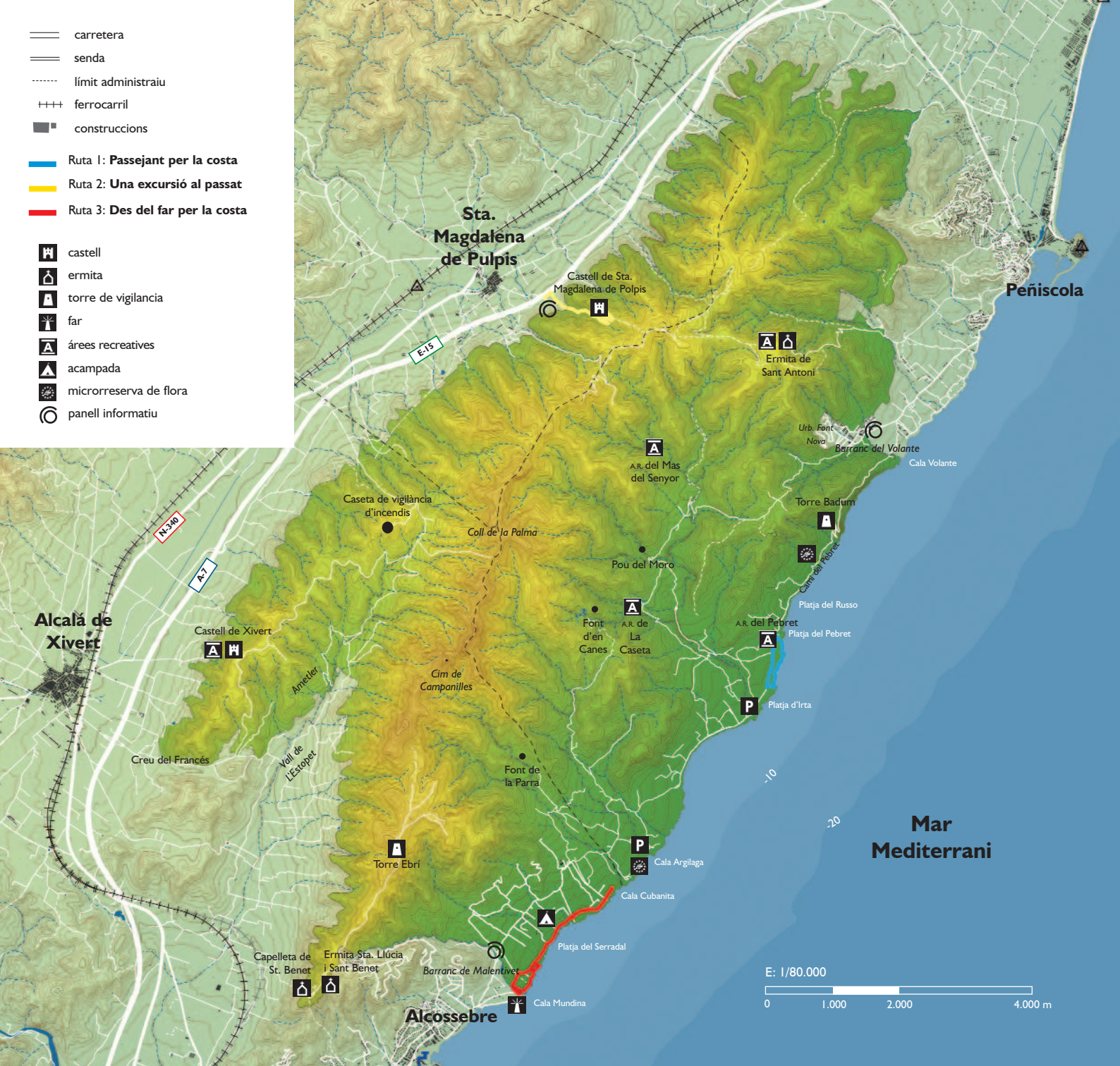
- 2 En un sol colp d'ull, des d'aquest penya-segat mitjà podem apreciar quin és el procés de modificació del litoral. L'embat de les ones erosiona sense pausa les roques en la seua part baixa, creant balcons de pedra que sobrevolen la mar. L'acció de l'onatge continua fins que, amb el temps i ajudat per les tempestes, la força de les ones finalment venç el penya-segat, i l'ixent trenca la timba, que es desploma sobre l'aigua, per a seguir erosionant-se fins a donar lloc a platges de grava i arena.

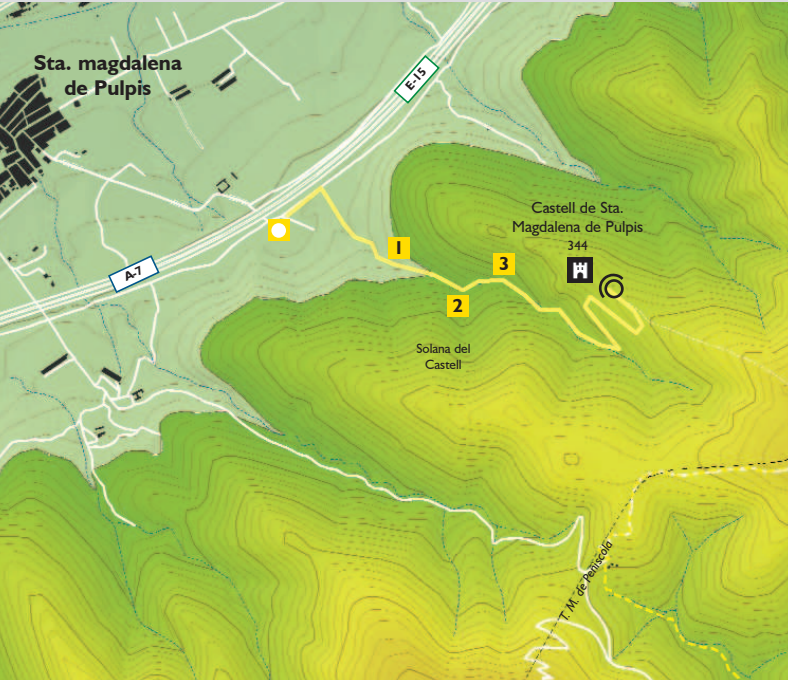
- 3 També la vegetació es modifica i adapta a les brises i vents marins que li proporcionen capritxoses formes. Podem observar com la cara menys exposada a la mar acull els joves brots de la planta, ajudant-li a créixer en una única direcció. Un tapís de matoll baix conferix distints tons de verd, que en oposició al blau de la mar, confirma que tenim davant dels nostres ulls un dels escassos paisatges verges del litoral mediterrani.

- carretera
- senda
- límit administratiu
- ferrocarril
- construccions

- Ruta 1: Passejant per la costa
- Ruta 2: Una excursió al passat
- Ruta 3: Des del far per la costa

- castell
- ermita
- torre de vigilància
- far
- àrees recreatives
- acampada
- microrreserva de flora
- panell informatiu

del sol, en els clavills, les molses, sobre les roques i troncs, els líquens, i les falagueres que ens assenyalen una zona d'elevada humitat.

- 3 Les restes d'un altre antic forn de calç ens recorden l'esplendor d'aquesta zona en aquesta tasca. Aquest era un producte de primera necessitat per a qualsevol tipus de construcció. Una mirada en el record ens ajuda a imaginar l'esforç que suposava qualsevol treball d'antany: el calciner ha passat diversos dies picant per a extraure la pedra, una vegada classificada i col·locada en fileres comença una dura tasca que requereix saviesa i destresa: armar el forn. Aquest ha d'estar encès i mantindre's a una temperatura d'entre 900 i 1100 °C durant vint-i-cinc o trenta hores. Passats un parell de dies perquè la pedra es refrede, la calç està llesta per a usar.

Ruta 2: Una excursió al passat

Arribem al municipi de Santa Magdalena de Pulpis, ens dirigim al cementeri de la localitat i des d'allí, seguint pel camí del Castell arribem a l'inici de la ruta.

El principi la senda discorre per camps de cultiu de secà (oliveres i garroferes), per a endinsar-se en l'ombria del barranc que ens guiarà fins al castell.

- 1 Antic forn de calç, actualment amb teulada vegetal, ens acull als deu minuts per a realitzar la primera parada.
- 2 El silenci de la pineda ens envolta i el cant de les aus ens transporta en el temps. La vegetació típica del barranc, les plantes que s'enfilen pels arbres, com la mare-selva, l'heura, l'arítjol, etc. que busquen la llum

El Castell

Arribem al final de la ruta i el castell de Polpis ens sorprén. Desgastats pel pas del temps i encara en peu ens reben els seus murs i torres, i només de mirar-les ens contenen centenars d'històries: la construcció àrab (segle X-XI), els antics enfrontaments almoràvits, les conquestes i reconquestes dels templers, etc. Resulta fàcil imaginar que algú vigila des de la torre de l'homenatge i els arbres que es troben en el recinte emmurallat ens recorden que estan allí per la seua utilitat per a enverinar les puntes de les fletxes i les llances que tantes vegades es van disparar per a tindre el control sobre aquest privilegiat lloc.

La costa té racons tan pintorescos com aquests

■ Ruta 3: Des del far per la costa

Arribem per la N-340 a la desviació que ens indica Alcossebre, des d'allí hem d'encaminar-nos al far de l'esmentada localitat.

Quan comença la senda creuem el barranc de Malentivet que desemboca en la coneguda cala Mundina, aquest és el límit geogràfic del Parc Natural de la Serra d'Irta. Ja des del principi l'espessa vegetació contrasta amb el blau de la mar i el seu so supera el del silenci.

- 1 El batre de les ones ens demostra la seua força en observar l'erosió que ha efectuat sobre els penya-segats mitjans d'aquesta part de la costa. Les roques, formades per aglomerats de xicotetes pedres, es disgreguen per a donar pas a profundes i recollides cales, les quals han canviat d'aspecte en poc de temps.

- 2 La senda continua entre una vegetació agrupada que ens obliga a fixar-nos si volem ser conscients d'on acaba i comença cada una de les espècies. El primer clar que s'obri en la vegetació ens dóna accés a la platja del Serradal, la qual destaca per l'enorme cordó de cudols existent en una de les seues vores.

A partir d'aquesta segona parada seguim la ruta guiant-nos per les marques de PR que ens condueixen fins a l'última parada.

- 3 Al passar pels apartaments Prestige, situats en primera línia de costa, les marques de PR ens condueixen per damunt dels penya-segats, voregem una cala de reduïdes dimensions i al poc de temps aconseguim el final de trajecte en cala Cubanita. Aquesta cala rodejada per vegetació és la desembocadura del barranc de la Font de la Parra, utilitzat com a límit geogràfic entre els termes municipals d'Alcalà de Xivert i Peñíscola.

Ermita de Sant Antoni

Llocs d'interès

En l'interior de la serra ens trobem, localitzats de nord a sud, els següents llocs d'interès:

Ermita de Sant Antoni

Des d'aquesta ermita, situada en el terme municipal de Peníscola, podem contemplar les xicotetes cales que dominen el litoral, com també el tómbol sobre el qual s'assenta la població. Aquesta construcció del segle XV ha sigut remodelada durant els últims segles. Presenta una antiga hostatgeria, la casa de l'ermità i un pou. A ella s'acudeix en romeria el següent diumenge al diumenge de Pasqua i se celebra una missa en honor al sant.

Mas del Senyor

Aquesta omeda està situada en la confluència del barranc de la Malentrada i el barranc de la Carrera. La vegetació d'aquesta zona presenta alborços,

joncs, menta, etc. plantes que viuen en llocs amb suficient aigua. També els amfibis que ací poden observar-se indiquen la presència constant d'aigua. En aquest lloc trobem una font i al costat una garrofera centenària, les restes que indiquen l'existència d'una antiga sènia de tracció humana i una masia en la part més alta. Aquesta masia és coneguda com el Mas del Senyor perquè va estar en possessió de Jaume I després de la reconquesta de Peníscola en el 1233.

Castell de Pulpis

Construcció àrab de finals del segle X, principis del segle XI, actualment deteriorada, solament queda en peu el mur exterior, un aljub i la torre de l'homenatge. En el pati interior sobreviuen els arbres coneguts com garrofera del diable (*Anagyris foetida*) que utilitzaven els habitants del castell per a defensar-se.

Font d'En Canes

En el barranc de la Font d'En Canes trobem la construcció d'un pou que porta el mateix nom. En aquesta zona el nivell d'humitat és alt, de fet, en l'abeurador que hi ha al costat de la font hi ha cullerots. Des d'ací ix una senda que ascendeix pel coll de la Palma a la cima de la serra.

Àrea recreativa la Caseta

En un encreuament de camins, ubicat entre la font d'En Cans i el pou del Moro, es va construir la rèplica d'una caseta de pedra en sec utilitzada antigament per al refugi dels pastors. En aquest lloc trobem una zona habilitada per al descans.

Pou del Moro

El pou del Moro és un pou situat en el barranc que porta el mateix nom. A aquest topònim s'atribuïxen diversos orígens i això pot deure's al fet va ser construït pels àrabs o tal vegada que un morisc es va refugiar en aquest lloc en l'època de l'expulsió musulmana.

Castell de Xivert

Lloc de gran importància històrica en la província, es tracta d'un monument àrab i templer, amb recents troballes d'un poblat ibèric. El recinte del castell es dividix en tres zones, la que ocupa la part més alta del conjunt, l'alcassaba, era la seu politicomilitar i ha sigut restaurada aquests últims anys. A continuació se situa l'albacar, espai emmurallat on es refugiava la població i el seu ramat en temps de guerra. I, finalment, en el vessant est de la muntanya és on es va construir l'aljama o poblat, dins d'un espai també emmurallat. Aquesta fortalesa és un dels conjunts arquitectònics més importants de la xarxa de castells que s'estenia per tota la zona de Llevant i on van habitar més de 300 persones.

Torre Ebrí

Aquesta torre sentinella se situa no molt lluny de

l'ermita de Santa Llúcia i Sant Benet. És de planta circular, d'uns 5 m de diàmetre i 8 m d'altura. La seua finalitat era protegir la població del desembarcament i l'atac per la costa dels enemics barbarescos i turcs.

Ermита de Santa Llúcia i Sant Benet

Situada en el terme municipal d'Alcossebre (Alcalà de Xivert) ens permet gaudir d'una meravellosa vista del cap d'Orpesa, el Parc Natural del Prat de Cabanes-Torreblanca, les Agulles de Santa Àgueda i de l'esplèndida vista de les platges d'Alcossebre i Cap i Corb. Aquesta ermita, d'estil barroc valencià, data de finals del segle XVI i té adossada una antiga hostatgeria, un corral i un pessebre per a cavalleries, com també un parell de pous. Se celebren dos romeries: la de l'11 de juliol en honor de sant Benet i l'altra el 13 de desembre festivitat de Santa Llúcia.

Castell de Xivert

Ermита de Santa Llúcia i Sant Benet

B. Albiach Gallán

E E A Parc Natural de la Serra d'Irta

Situats en la costa, partint del nord del Parc Natural de la Serra d'Irta ens trobem amb els següents punts d'interés:

Torre Badum

Aquesta torre, de planta circular, està emplaçada en un lloc privilegiat de la serra d'Irta. Té 11 m d'altura i presenta només un pis a sis metres del sòl, ja que la part inferior de la torre és massissa. És d'origen àrab, va ser reconstruïda en el 1564 i ha tingut sempre un important paper en la vigilància de la costa.

Duna del Pebret

En el pla del Pebret es troba una duna d'una certa entitat que s'eleva sobre una base rocosa, en la qual es pot apreciar la vegetació típica dunar com per exemple el panical marí (*Eryngium maritimum*) i l'asutzena o lliri de mar (*Pancratium maritimum*).

Microreserves

El parc compta amb dos microreserves de flora. En una d'aquestes trobem el *Limonium perplexum*, xicoteta planta que pertany a una espècie endèmica amenaçada de la que només queden uns 80 exemplars. L'altra, la microreserva de la cala Argilaga va ser declarada pel seu bon estat de conservació i la diversitat d'espècies vegetals que posseeix.

Allotjament

L'acampada lliure no està permesa en el parc natural, però són nombrosos els establiments hotelers i turístics en els municipis pròxims. També hi ha gran oferta de càmpings situats principalment prop de la costa i en els principals nuclis turístics.

Pop amb all i Oli

Gastronomia

Són tradicionals en la cuina autòctona l'allipebre de rap, els polpets o el suquet de peix, com també els mariscos, dàtils de mar, caragols punxencs, clòtxines, caixetes, cigales, etc. Sense oblidar que el paladar agrairà provar els suculents arrossos entre aquests la paella. Altres plats tradicionals són el tombet, l'andola i la fideuada. Com a colofó a un d'aquests menjars podem degustar dolços típics: els pastissos, els ametlats o la coca celestial.

Com arribar

El Parc Natural de la Serra d'Irta compta amb accessos des de qualsevol de les localitats del parc natural.

Senderistes per la serra d'Irta

Normativa

Utilitzeu les pistes i sendes senyalitzades

El gos, porteu-lo sempre lligat

El patrimoni cultural i històric del parc mereix ser conservat per tots

Respecteu la fauna que habita en el parc natural

Respecteu la flora del parc natural

L'acampada no està permesa en cap àrea del parc

Depositeu el fem en el contenidor més pròxim

No feu foc, excepte en l'àrea recreativa de l'ermita de Sant Antoni.

No està permesa la circulació amb quads en tot el parc. No està permesa la circulació amb vehicles de motor i bicicletes per fora de les pistes i camins

Gaudiu del silenci

- La velocitat en tot el parc està limitada a 30 km/h.
- Aparqueu en zones habilitades.
- Si trobeu alguna tortuga, respecteu-la. Recordeu que és una espècie protegida i que la seua captura i tinença estan sancionades per la llei.
- En cas d'emergència telefoneu al 112.